

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри
міжнародних економічних відносин
та безпеки бізнесу
Протокол № 10 від 07.02.2025 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

_____ Каріна НЕМАШКАЛО

ДЕМОКРАТІЯ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

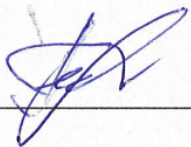
робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань	усі
Спеціальність	усі
Освітній рівень	перший (бакалаврський)
Освітня програма	усі

Статус дисципліни
Мова викладання, навчання та оцінювання

**вибіркова
українська**

Розробник:
к.е.н., доцент

_____ Олександра ГРОНЬ

Завідувач кафедри
міжнародних економічних
відносин та безпеки бізнесу

_____ Ірина ОТЕНКО

ВСТУП

Упродовж останнього десятиліття дедалі очевидніше постає потреба у поінформованих, уважних, активних громадянах, які усвідомлюють свою суспільну роль і відповідальність.

Для того, щоб країни могли вистояти перед загрозами для демократії в цифрову епоху, громадяни повинні володіти знаннями і навичками, які забезпечують дієву участь у демократії та сприяють розвитку демократичних цінностей. І саме нині громадяни більше, ніж будь-коли, потребують засобів та інструментів, які дозволять їм не піддаватися небезпеці популізму, політики виключення, перенасиченості даними й дезінформації.

Визнаючи важливу роль громадянської освіти для демократичного громадянства, Міжнародна Фундація Виборчих Систем (IFES) розробила інтерактивний курс громадянської освіти, що покликаний зміцнити навички й знання, які є ключовими для обізнаного та демократичного громадянина в цифрову еру, одночасно поширюючи демократичні ставлення й цінності.

Дисципліна «Демократія: від теорії до практики» базується на світовій методології IFES з громадянської освіти для університетів під назвою «Посилення залученості через освіту для демократії» (Strengthening Engagement through Education for Democracy – SEED).

Мета вивчення навчальної дисципліни полягає у формуванні у здобувачів необхідних знань, навичок та ставлень, пов'язаних з ефективною (поінформованою, компетентною) демократичною взаємодією громадян у суспільстві.

Курс розрахований на здобувачів різних спеціальностей і покликаний, в першу чергу, сформувати базові громадянські компетентності здобувачів.

Завдання дисципліни полягають в формуванні у здобувачів:

знання та розуміння що таке «демократія», місця і ролі влади та громадянина в умовах демократії, їхню взаємодію, прав людини, механізмів захисту прав людини і ролі, яку відіграє громадянське суспільство у моніторингу діяльності уряду та співпраці з ним, а також яким чином воно допомагає громадянам індивідуально чи колективно досягати цілей;

вміння критично мислити та аналізувати інформацію, активно слухати, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення, а також досягати консенсусу та працювати спільно з іншими заради досягнення мети;

проактивного ставлення, заснованого на демократичних цінностях, яке полягає у повазі до верховенства права, відчутті особистої та колективної громадянської відповідальності та спроможності реалізувати її шляхом громадської участі

Предметом вивчення дисципліни є особливий вид суспільних відносин, які виникають у процесі вирішення питань, щодо реалізації політичних прав і свобод громадян, а також забезпечення законних інтересів громадян та участь у прийнятті рішень загальнодержавного та місцевого значення.

Об'єктом навчальної дисципліни є правова природа демократії як соціального явища.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
Знати роль влади та громадянина в умовах демократії, механізми захисту прав людини, місце та функції громадянського суспільства та окремого громадянина у демократії	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
Знати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.	
Проактивне ставлення, засноване на демократичних цінностях, яке полягає у повазі до верховенства права, відчутті особистої та колективної громадянської відповідальності та спроможності реалізувати її шляхом громадської участі.	
Планувати, організовувати, мотивувати, оцінювати та підвищувати результативність колективної праці, здійснювати дослідження в групі, з урахуванням вимог та особливостей сьогодення в умовах обмеженості часу.	Здатність до адаптації та дій в новій ситуації.
	Навички міжособистісної взаємодії.
	Здатність працювати в команді
Ефективно комунікувати із зацікавленими сторонами задля вирішення проблемних питань, формувати власну думку (ставлення, позицію) та презентувати її.	Цінування та повага різноманітності та мультикультурності
	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
Самостійно приймати рішення щодо участі у суспільних процесах, усвідомлюючи наслідки, до яких це призводить.	Здатність бути критичним і самокритичним.
	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
	Здатність приймати обґрунтовані рішення
Усвідомлювати екологічну та соціальну відповідальність особистості, бізнесу, громади як невід'ємної умови функціонування сталого демократичного суспільства.	Здатність діяти соціально відповідально та свідомо
Ідентифікувати та досліджувати існуючі у суспільстві проблеми, а також розробляти рекомендації щодо їх вирішення.	Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості (підприємницька компетентність)

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади демократії та прав людини, механізми їх реалізації

Тема 1. Філософські принципи демократичного врядування.

Природний стан та суспільний договір. Концепція та походження влади. Філософські засади демократичного урядування (Дж.Локк, Т.Гоббс, Ж.-Ж.Руссо). Концепція розумного егоїзму. Створення та еволюція демократії. Роль довіри між владою та громадянами у демократичному суспільстві. Поняття «суспільство». Формування суспільства та держави-нації. Характер відносин особистості та держави. Конкуруючі інтереси особистості та держави, які можуть призвести до конфлікту; як їх вирішити та чи варто віддавати перевагу інтересам держави чи особи. Якими є переваги та проблеми, пов'язані з природним станом, для людини та суспільства. Роль державної влади в умовах демократії: забезпечення безпеки та порядку, захист приватної власності та прав людини, захист вразливих верств населення, забезпечення економічного добробуту. Підходи до визначення зобов'язань держави перед громадянами.

Тема 2. Принципи демократії.

Принципи демократії (громадська участь, рівність, політична толерантність, підзвітність, прозорість, регулярні чесні та вільні вибори, економічна свобода, протидія зловживанням службовими повноваженнями, визнання результатів виборів, права людини, багатопартійні системи, верховенство права, правове закріплення прав людини). Сучасна демократія.

Початок роботи над студентським проектом: визначення проблемного питання та його дослідження в контексті принципів демократії.

Тема 3. Права людини.

Сутність та природа прав людини. Еволюція прав людини. Покоління прав людини. Індивідуальні та колективні права. Сутність громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних прав людини. Зобов'язання держави щодо прав людини: поважати, захищати, втілювати. Негативні та позитивні права. Дискусія щодо того, чи може обмеження прав людини бути виправданим. Гідність, свобода, рівність, толерантність, демократія та справедливість як основа розуміння прав людини. Еволюція прав людини на українських землях.

Продовження роботи над студентським проектом: дослідження проблемного питання в контексті прав людини.

Тема 4. Механізми захисту прав людини.

Формування Організації Об'єднаних Націй. Основні документи в галузі захисту прав людини: Загальна декларація прав людини, Європейська Конвенція з прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Системи захисту прав людини: універсальна та регіональні. Європейський суд з прав людини. Національні механізми захисту прав людини: дієве законодавство, правоохоронні органи, судова система, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, громадські організації. Особливості захисту прав вразливих верств населення. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо

жінок, Конвенція про права дитини, Рамкова конвенція про захист національних меншин, Конвенція про права осіб з інвалідністю. Захист прав людини під час воєнних дій.

Продовження роботи над студентським проектом: дослідження проблемного питання в контексті прав людини.

Тема 5. Конституціоналізм, ліберальна демократія та Україна.

Теорія конституціоналізму (Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є), конституція та її роль у державі. Поділ влади та політичні режими. Форми правління: президентська, парламентська, змішана. Загрози демократії (популізм, авторитаризм та тоталітаризм, низький рівень залученості громадян, тощо) та підтримка її сталого розвитку. Україна та конституціоналізм. Розвиток конституціоналізму на українських землях (Руська правда, Литовські Статути, Конституція Пилипа Орлика, Універсали Української Народної Республіки, Конституції СРСР, Конституція України та етапи її трансформації). Поділ влади в Україні. Суверенітет народу як засадничий принцип української Конституції.

Тема 6. Система демократії в Україні та механізм її реалізації.

Законодавча, виконавча та судова влада в Україні, Президент України. Державна влада та місцеве самоврядування. Система стримувань і противаг. Адміністративно-територіальний поділ держави. Адміністративно-територіальний поділ України. Вибори, виборчі системи, політичні партії та їхні функції. Роль виборів у демократії. Політичні партії та формування партійної системи в Україні. Прозорість влади. Риси демократичного і недемократичного режимів. Підзвітність влади. Демократичне врядування. Роль влади у вирішенні проблем суспільства. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України. Розвиток навичок з ідентифікації та аналізу суспільно важливих проблем, співвідповідальності уряду та громадян за їх вирішення. Оцінка ефективності виконання державою своїх функцій.

Продовження роботи над студентським проектом: дослідження проблемного питання в контексті сфер відповідальності за нього влади.

Змістовий модуль 2. Роль громадянського суспільства та громадянина в демократії.

Тема 7. Характеристики громадянського суспільства.

Підходи до визначення та характеристики громадянського суспільства (Аристотель, Дж. Локк, Т. Гобс, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гегель, К. Маркс, Ю. Габермас). Типи організацій громадянського суспільства. Дискусія про включеність деяких типів організацій (політичних партій, релігійних організацій, профспілок, медіа тощо) до громадянського суспільства. Умови для розвитку громадянського суспільства. Свобода об'єднань та свобода слова. Делегування соціальної відповідальності та децентралізація влади. Культура довіри та співпраці. Історичний огляд розвитку громадянського суспільства у Європі. Роль громадянського суспільства у розбудові демократії (В. Гавел). Функції громадянського суспільства за Ларрі Даймондом.

Продовження роботи над студентським проектом: дослідження

проблемного питання в контексті сфер відповідальності за нього громадянського суспільства.

Тема 8. Роль громадянського суспільства в демократичних реформах у східній Європі.

Огляд та аналіз громадських рухів у комуністичній Європі. Історія Польщі: Рух «Солідарність». Історія Чехословаччини та Вацлава Гавела. Історія Румунії. Україна та «революція на граніті». Соціальний капітал: його поняття, характеристика, роль та функції.

Продовження роботи над студентським проектом.

Тема 9. Виклики для громадянського суспільства.

Виклики для громадянського суспільства в умовах демократії. Історичні передумови формування громадянського суспільства в Україні. Сучасний стан громадянського суспільства в Україні. Вплив громадянського суспільства на владу в Україні. Молодь та громадянське суспільство.

Продовження роботи над студентським проектом.

Тема 10. Громадянство і демократія.

Визначення громадянства. Обов'язки громадян в умовах демократії. Переваги громадської участі. Роль влади у створенні умов для громадської участі. Урядування, скероване на громадян. Рівні залучення громадян владою: від маніпуляції до делегування повноважень та громадського контролю. Громадянська культура. Громадянські чесноти.

Продовження роботи над студентським проектом.

Тема 11. Типи громадян.

Класифікація типів громадян за Джоелом Вестхаймером та Йозефом Кагне: громадянин, який несе особисту відповідальність; громадянин, який бере активну участь; громадянин, орієнтований на справедливість та правосуддя. Оцінка рівня власної залученості.

Продовження роботи над студентським проектом.

Тема 12. Активні громадяни.

Громадська участь в Україні: історія та сучасний стан. Форми громадської участі, доступні в Україні (мирні збори, громадські об'єднання, звернення, вибори, громадські слухання, бюджет участі тощо), їх правове регулювання та практичне застосування. Поінформоване громадянство.

Активність громадян та ефективність громадської участі в Україні.

Підготовка до заключного етапу студентського проекту.

Перелік практичних занять, а також питань та завдань до самостійної роботи наведено у таблиці "Рейтинг-план навчальної дисципліни".

Перелік практичних (семінарських) та / або лабораторних занять / завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Перелік практичних (семінарських) занять / завдань

Назва теми	Зміст
------------	-------

Тема 1. Практичне заняття 1	Вправа «Демократія: думки, які варто обговорити» Вправа «Мозаїка: вступ до студентського проєкту»
Тема 2. Практичне заняття 2.	Вправа «Принципи демократії. Прогулянка галереєю»
Тема 3. Практичне заняття 3.	Вправа «Континуум: розуміння права на недоторканність приватного життя у цифровій сфері»
Тема 4. Практичне заняття 4	Вправа «Відповідальне споживання інформації у цифрову епоху»
Тема 5. Практичне заняття 5.	Вправа «Права людини під час війни»
Тема 6. Практичне заняття 6	Вправа «Людський барометр. Скільки влади повинен мати уряд?»
Тема 7. Практичне заняття 7.	Вправа Які функції політичних партій?
Тема 8. Практичне заняття 8	Дебати «Право на свободу об'єднань проти обов'язку Уряду забезпечувати безпеку»
Тема 9. Практичне заняття 9	Вправа «Медіація – метод мирного вирішення конфліктів»
Тема 10. Практичне заняття 10	Вправа «4 кутки. Методи громадянської участі»
Тема 11. Практичне заняття 11	Вправа «Оцінка методів громадянської участі в умовах Російсько-української війни»
Тема 12. Практичне заняття 12	Вправа «Консультації з громадськістю»

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною подано у табл. 3.

Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до заняття, огляд теоретичного матеріалу за питаннями: Теоретичні засади демократичного урядування. Ознайомлення зі студентським проєктом та визначення проблемних питань.

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 2	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до заняття, огляд теоретичного матеріалу за питанням: Принципи демократії. Вибір проблеми та формування дослідницьких груп для студентського проєкту.
Тема 3	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до заняття, огляд теоретичного матеріалу за питаннями: Права людини. Розроблення плану дослідження.
Тема 4	Вивчення теоретичного матеріалу, підготовка до заняття, огляд теоретичного матеріалу за питанням: Механізми захисту прав людини. Підготовка до проведення опитування та інтерв'ю.
Тема 5	Вивчення теоретичного матеріалу, підготовка до заняття, огляд теоретичного матеріалу за питанням: Конституціоналізм, ліберальна демократія та Україна. Реалізація плану дослідження.
Тема 6	Вивчення теоретичного матеріалу, підготовка до заняття, огляд теоретичного матеріалу за питаннями: Система демократії в Україні та механізм її реалізації. Аналіз даних отриманих в результаті дослідження.
Тема 7	Вивчення теоретичного матеріалу, підготовка до заняття, огляд теоретичного матеріалу за питаннями: Характеристики громадянського суспільства. Дослідження проблеми в контексті прав людини.
Тема 8	Вивчення теоретичного матеріалу, підготовка до заняття, огляд теоретичного матеріалу за питаннями: Роль громадянського суспільства в демократичних реформах у східній Європі. Дослідження проблеми в контексті заходів органів влади.
Тема 9	Вивчення теоретичного матеріалу, підготовка до заняття, огляд теоретичного матеріалу за питаннями: Роль громадянського суспільства в демократичних реформах у східній Європі. Дослідження проблеми в контексті громадянського суспільства.
Тема 10	Вивчення теоретичного матеріалу, підготовка до заняття, огляд теоретичного матеріалу за питаннями: Громадяни та демократія. Дослідження проблеми в контексті індивідуальної громадянської участі.
Тема 11	Вивчення теоретичного матеріалу, підготовка до заняття, огляд теоретичного матеріалу за питаннями: Типи громадян. Розробка проєктної пропозиції та плану дій, реалізація плану дій.

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 12	Вивчення теоретичного матеріалу, підготовка до заняття, огляд теоретичного матеріалу за питаннями: Громадська участь в Україні: історія та сучасний стан. Підготовка та реалізація плану заходів.
Презентація студентських проєктів	Підготовка презентації студентського проєкту (плану дій для вирішення обраного проблемного питання, аргументація того, як проблема може бути вирішена за допомогою цих дій тощо), їхній аналіз та рефлексія.

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Словесні (лекція (Тема 1-12).

Наочні (демонстрація (Теми 1 – 12)).

Практичні (семінар-дискусія (Тема 1 - 12), інтерактивні вправи (Тема 1 -12)), мозковий штурм (Тема 1), дебати (Тема 8).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних, лабораторних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів:

– для дисциплін з формою семестрового контролю залік: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формах семестрового екзамену (іспиту), диференційованого заліку або заліку.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається:

– для дисциплін з формою семестрового контролю залік – сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи:

Поточний контроль: контрольна робота (проходження тестів на платформі - "Інтерактивний курс з громадянської освіти для студентів закладів вищої освіти") (36 балів), виконання, проведення дослідження, захист і презентація групового проекту (40 балів), інтерактивні вправи (24 балів)

Семестровий контроль: Залік.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Демократія: від теорії до практики / [Г. Берроуз, І. Совсун, С. Буров та ін.]. – Київ, 2018.

2. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

3. Закон України "Про громадські об'єднання" [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.

4. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" зі змінами [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1997. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Закон України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини". - 1998. – (Відомості Верховної Ради України (ВВР)). – С. 99.

6. Конституція України., 1996. – (Відомості Верховної Ради України (ВВР)). – С. 141.

7. Формування професійних компетентностей в умовах інформаційної економіки : монографія / В. С. Пономаренко, Г. В. Назарова, К. Г. Наумік та ін. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 220 с. <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/9377>

8. Теоретичні засади та організаційні механізми реформування державної служби в Україні : монографія / Н. Л. Гавкалова, Л. Й. Аведян, Л. Ю. Гордієнко та ін./ за заг. ред. Н.Л. Гавкалової. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2012. – 327 с. <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/10471>

Додаткова

9. Гиря Г.В. «Кольорові революції» їх сутність та вплив на еволюцію політичних систем на прикладі України та Грузії // <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/32227/28896>

10. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним

Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін [Електронний ресурс]. – 1710. – Режим доступу до ресурсу: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>.

11. Права людини в Україні - 2008. Доповідь правозахисних організацій [Електронний ресурс] // Українська Гельсінська спілка з прав людини. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://khrpg.org/files/docs/1246095196.pdf>.

12. Гоббс Т. Левіафан. Пер. з англ. - К.; Дух і Літера, 2000. - 606 с.

Інформаційні ресурси

13. Демократія від теорії до практики: Інтерактивний курс з громадянської освіти для студентів закладів вищої освіти. Режим доступу до ресурсу: <https://demcourse.theworkademy.com/uk/>

14. Омбудсман України Режим доступу до ресурсу: <https://ombudsman.gov.ua/>